

KÜLTÜR BAKANLIĞI
HALK KÜLTÜRLERİNİ ARAŞTIRMA ve GELİŞTİRME
GENEL MÜDÜRLÜĞÜ YAYINLARI: 164
SEMİNER, KONGRE BİLDİRİLERİ DİZİSİ:34

**IV. MİLLETLERARASI
TÜRK HALK KÜLTÜRÜ KONGRESİ
BİLDİRİLERİ**

I. CİLT
Genel Konular

FOLKLOR VE ÇAĞDAŞ KÜLTÜR

Mustafa GERCALIU
(Arnavutluk)

Bugün yaşam ve toplum yalnız ulusal çapta değil, uluslararası çapta da yüksek hızla gelişmektedir. Teknik-bilimsel devrim ve çeşitli budunlar, uluslar ve halklar arasında ilişkilerin demokratikleşmesi dahil olmak üzere bütün demokratikleşme süreçleri, genişlik ve derinlikte, yatay ve dikey plânda devam etmektedir. Bu koşullarda kültürün de bu süreçlerden etkilenmemesi olanaksızdır. Kültür her zaman bu gelişmeye tepki gösterir. Birbirlerinin gerçek kültür değerlerinin daha geniş ölçüde tanınmasını, daha iyi kavranmasını ve bu değerlerden yararlanma yeteneğini kapsayan olumlu tepkilerin yanı sıra, olumlu olmayan olgularla eşlik edilen tepkiler de var. Örneğin kültürün anonimizm ve kozmopolitizmine yönelik eğilim. Buna insanın kendisinin anonimizm ve kozmopolitizminin eşlik ettikleri anlaşıyor. Düşüncemize göre, bu durumda folklor insanın ve kültürünün budunsal ulusal benliğinin korunması ve sağlamlaşmasında önemli bir rol oynayabilir. Deneyin gösterdiği gibi, ekonomik, toplumsal, kültürel, sanatsal ve eğitimsel kalkınmanın koşullarında, folklor bazı yönlerde eski rolü ve işlevini yitirmektedir. Şimdi folklor, antik toplumsal sistemlerde ya da feodalizmin ilk döneminde olduğu gibi ulusal ya da insanî kültürün başlıca alanı olamaz. Ama folklor kapalı ve koruyucu nitelikte olmasına karşın, gelişmeyi kabul eder, gerçekle yeni iletişim yolları ve araçları bulmaya, bazı şeyleri bertaraf etmeye, bazılarını düzeltmeye ya da yeni bir gelenek olarak kabul etmeye çalışır. Bu koşullarda, folklor bazı alanlarda önemsiz olmayan düzeyde kaybediyor. Örneğin, edebiyat, müzik ya da koreografya folkloru insanların düşünsel-sanatsal ihtiyaçlarının tümünü olmazsa da, en büyük bölümünü karşılamış unsur değildir artık. Eski kahramanlara ilişkin efsanevi destanlar, (Yunan-Bizans "Digenis Akritas" destanları, Güney Slavların destanları, Köroğlu Destanı, Türk destanları, Arnavut kreşnikleri destanları, Fransa'da "Jestlerin Türküleri" adıyla tanınan "Roland'ın Türküleri", İspanya'da "Sid'in Türküleri", Almanya'da "Nibelungların Türküleri", Finlandiya'da "Kalevale destanları", ya da antik dönemin yaşamsal olgularına ait olan törensel danslar ya da düşsel masallar gibi türlerin bugün de yaratılması düşünülemez. Ama yine de bu türler az da olsa sanatsal yorumlama yoluyla yeniden kullanılır, çünkü yaratılmış oldukları dönemin felsefi ve estetik mesajını yansıtır. Böylece folklor bazı yönlerde bir şey kaybederse de, bazı diğer yönlerde yeni bir şey, yeni bir potansiyel, yeni olanaklar kazanır.

Bu süreç, hem geleneksel biçimde hem de kendiliğinden gelişebilir. Bu olgu toplu bir iletişim için ihtiyaca, her kişinin kendi sanat

potansiyelini gerçekleştirmek, sanatsal açıdan kendini göstermek, kendi yaşam öyküsünü yazmak için ihtiyacına bağlıdır. Ama bu süreç her ülkenin toplumu ve devletinin dikkatiyle düzenlenip teşvik edilebilir. Bunu gerçekleştirebilmek için, hatalı bir anlayıştan vazgeçilmek zorunludur. Bu anlayışa göre, folklor geçmişe bakıyormuş, bugün bir müze eşyası ve ilgi çeken egzotik bir türden başka bir şey değilmiş, ancak ticarî-turistik amaçlar için kullanılabilirmiş, doğaya yakın yaşayan halkların özelliğiymiş. Gerçekte ise bugün de folklor zamana uymaya, onunla birlikte gelişmeye, etkin toplumsal ve sanatsal işlevler yürütmeye yetenekli olan canlı bir kültürdür.

Çeşitli ülkeler ve halklarda folklorun yeri ve durumu farklıdır. Bunlar ülkeler ve halkların gelişmesinin yolu ve düzeyinden belirlenir. Balkan ülkelerinin ve benim ülkemin, Arnavutluk'un deneyi göstermiştir ki, folklorla dikkat, folkloru tanıtmak için yeni yöntemlerden yararlanma; folkloru körelme ve solmadan korur, canlılık ve dinamizm dolu duruma getirir. Bu deney halkın insanlarına yeteneklerini gösterme ve yaratıcı potansiyellerini gerçekleştirme olanaklarını yaratan ve folklorla ilgili bazı ayırıcı ve dizginleyici anlayışlarla mücadeleye ve bunların kaldırılmasına yardım eden koşullardan yararlanmanın oldukça etkin olduğunu doğrulamıştır. Aynı zamanda bu deney radyo, televizyon, videolar, kasetler, kasetçalar, folklor yayınları gibi çağdaş iletişimin yeni teknik araçlarından yararlanmanın da ne kadar yararlı olduğunu göstermiştir. Son olarak bu deneyin doğruladığı gibi, bölgesel ve ulusal folklor festivalleri ve yarışmaları, halk gruplarının kurulması ve sanatçıların belirli kıstaslara dayanarak folklorla yaptıkları işlemler gibi sanat yaşamının birçok yeni biçiminin kullanılması folklorun yaşayabilmesi ve canlılığını koruyabilmesi sürecine yardımcı olur.

Dünyanın genel deneyi ve yukarıda söz ettiğimiz Balkanların deneyi bu koşullarda folklorun bazı yönlerde bazı şeyler inkâr ettiğini ve bazı diğer yönlerde kabul ettiğini doğrulamıştır. Ama nasıl olursa olsun, folklor yaşayabilir, yenileşir ve daha da gelişir. Geçmişte folklor sanatının yaratılıp yaşadığı geleneksel ortamların genişlemesi de, bunu gösteriyor. Nüfusun iç hareketleri, kentle köy arasında karşıtlığın yumuşaması, bir ülkede bölgeler arasında ya da ülkeler arasında temasların çoğalması yalnızca lehçeler arasında yakınlaşmaya yol açar, dahası folklorun köy, aile, dar bir yöre gibi küçük ve kapalı geleneksel ortamların dışına çıkmasını da sağlar. Bütün bunlar folklorla daha büyük bir potansiyel, daha geniş kitlesel iletişim ve yayılış olanakları kazandırır, etnografya özelliklerinin billurlaşmasına yardım eder, bölgesel nitelikleri daha belirgin duruma getirir, kültürün ulusal biriminin birliğini güçlendirir. Öte yanda, nüfusun köyden kente hareketi folkloru kente getirir, onun kent ve işçi çevrelerine girmesine izin verir. Halkın toplu halde öğrenim görmesi yeni koşullarda folklorun gelişmesini etkiler. Folkloru dizginleyen anlayışlar bertaraf edilirse toplum folklorun değerlerine bilinçlenirse, geniş halk kitlelerinin öğrenim görmesi folklorun gelişmesi için olumsuz etkiden çok olumlu etki yapabilir, çünkü öğrenimli insanlardan pek çoğu folkloru pasif ve aktif biçimde izleyebilir, dahası yeni folklor değerlerinin yaratılmasına katılır. Yalnız ortaokul mezunlarının değil, yükseköğretim me-

zunlarının da halkın nabzını hissedebilirse halk şarkıları ve oyunlarını zevkle izlediklerini, bunların yorumlanmasına katıldıklarını, daha-sı folklor değerleri yaratmak amacıyla girişimde bulunabildiklerini de gösteren birçok örnek var olduğunu düşünüyorum. Gerçeğin doğruduğu gibi, genel toplumsal gelişme koşullarında, folklor ile işlenmiş sanat arasında temaların genişlemesi uygun ölçü ve yönde gerçekleşirse ne folklorla ne de işlenmiş sanata zarar verir, tersine her ikisine yardım eder. İşlenmiş sanat kendi kabuğuna girmemek, daha anlaşılabilir olmak için folklorun estetik deneyinden yararlanır. İşlenmiş sanatın halk sanatının deneyine dayanması ulusal çehre ve nitelikli güzel bir demokratik sanatın yaratılmasının başlıca yoludur. Folklor sanatının bir dizi yeri doldurulmaz üstünlüğü var. Folklor gözlemci ve bireşimci güç, düşünce içtenliği ve derinliği, etkileyici dil, mecaz esnekliği, kompozisyonel sadelik ve büyük iletişim yeteneği açısından öne çıkıyor. Folklor hiçbir asalak ve biçimsel şey kabul etmez. Dolayısıyla, halk sanatının estetik deneyinin işlenmiş sanatla bütünleşmesini ustalık, biçim ve biçimden yararlanmaya ya da bir şiir dizesini, bir halk oyunundan motifi ya da bazı hareketleri almaya yarayan bir olgu olarak ele almalıyız. Sorun daha ilkeli, daha derin biçimde kavranmalıdır. Halk sanatından her şeyden önce sosyal-estetik ülküler, genel halk esinlemesi, yasalar ve zengin konular yaratıcı biçimde benimsenmelidirler. Ama folklor da kendi toplumsal, sanatsal işlevlerini bugünkü koşullarda gerçekleştirmek, yeni anlatım biçimleri bulmak için işlenmiş sanatın bilinen üstünlüklerinden yararlanmalıdır. Ancak belirtmeliyiz ki, sanatın bu iki alanı birbirleriyle mekanik biçimde karışır, şu ya da bu alana ayrıcalık tanınır, bu olgu ya işlenmiş sanatın folklorlaşmasına ya da folklorun özünün değiştirilmesine ve onun türlü türlü biçimsel denemelerin yapılacağı bir alana dönüşmesine yol açacaktı. Sonuç olarak, sanatın en demokratik alanı olan folklor, kendi üstünlükleri ve sınırlamalarıyla, işlenmiş sanatın yerini alamaz. Ancak işlenmiş sanat da folklorun yerini alamaz. Günümüzde folklor sanatı, profesyonel sanat ve amatör sanat, kültüre ve bütün topluma yarayan üç sanat biçimi olarak birarada yaşamakta, birbirleriyle faaliyet göstermekte, birbirinden bir şey almakta ve birbirine bir şey vermektedir. Özellikle, folklor değerlerinin işlendiği durumlara, ayrı bir özen gösterilmelidir. Geleneksel folklorla genetik ve yapısal bağları kabul ederek, folklorun yalnızca "sera" larda ya da esas olarak kısır zeminde gelişemediğini kabul etmeliyiz. Aksi takdirde folklor taşıl haline gelecekti. Kural olarak, folklorun gelişmesi süreci folklorun konusu ve öznesi, yazarı ve seyircisi olan halkın kendisi tarafından doğal biçimde devam eder. Bu, en doğru yoldur. Folklorun gelişmesi sürecini teşvik etmeyi sürdürmek gerekir. Estetiğin kuralları ve ilkeleri içerisinde yapılan, ölçülü olan, özelliğini zedelemeyen, mekanik biçimde aşılmalara ve yapay müdahaleleri kabul etmeyen, ticarî hedeflerden hareket etmeyen folklorun gelişmesi ve işlenmesi folklorun özünü değiştirmek anlamına gelmez. Tam tersine, folklorun pek çok özelliğinin işlenmesi ve düzeltilmesi folkloru yaşatır, iletişim potansiyelini çoğaltır, folkloru yaygınlaştırır. Dolayısıyla, yeni gelişme ve yenileşme süreçlerinin yapay dizginlenmesi zararlı olacaktır; zamanın akışına, yaşamın dinamizmine, yeni estetik taleplerle beğenilere, yeni psikoloji ve zihniyetlere ters düşecekti. Sonuç olarak şunu

söyleyebiliriz : Ekonomi, kültür, bilim ve eğitimin çok yanlı gelişmesi koşullarında, toplumun gelişmesi ve demokratikleşmesinin sürekli süreci koşullarında folklor kendi kapalı bölgesel niteliğinden bir şey kaybeder, ama bazılarını ileri sürmeye çalıştığımız araçlar ve yollarla kendi canlılığını koruyabilir, dahası kendi budunsal-bütünleştirici ve budunsal-ayırıcı işlevleri aracılığıyla bir ülkenin kültürünün ulusal benliğinin korunmasına başarıyla yardım edebilir.